

jalne države na načelima supsidijarnosti, prožete vrednotama solidarnosti i uzajamnosti. Zar se solidarnost i uzajamnost u dijelu javnosti početkom 90-tih nije proskribiralo kao vrednote zaostale iz socijalizma?

U članku *Ideja općeg dobra u društvenim procesima u Hrvatskoj* autor se bavi nadasve aktualnom temom općeg dobra, čija bi nas izgradnja trebala uvrstiti u red razvijenih zemalja. Ova polazišta povezana su uz socijalnu nauku. Privatno vlasništvo i subjektivizacija društva važne su teme za izgradnju općega dobra. Šagi je rijedak među teolozima koji se bavi temama socijalnoga poduzetništva, volonterskog rada i nevladinih organizacija. U ovom poglavlju autor se bavi i drugim zanimljivim temama: pretvorbom i privatizacijom, interesima hrvatske sirotinje, denacionalizacijom i socijalnom pravdom, mjesnom samoupravom, kršćanskim društvenim angažmanom, grijehom struktura te socijalno pravednim plaćama.

Ova knjiga Bone Zvonimira Šagija izuzetan je doprinos odgovornoj analizi socijalnih problema u našem društvu, s hrabro iznesenim stavovima o odgovornosti za njihovo rješavanje. Šagijev stil nije načelan i općenit. Ovdje nema neutemeljenih i neodmjerenih tvrdnji. Njegovi stavovi su dijaloški i peku kao primjereni doza soli. Ovi tekstovi neće obljutaviti.

Šagijevu knjigu preporučam svima koji žele proširiti svoje spoznaje te se upoznati sa suvremenim pristupom socijalnim problemima u našem društvu, inspiriranim socijalnom naukom Crkve. Knjiga će naročito biti korisna onima koji se zanimaju za socijalne probleme i vrijednosna utemeljenja u njihovu rješavanje. Stoga će ona biti korisno štivo studentima, istraživačima, novinarima, političarima i priređivačima socijalnih politika. Suci koji sude o socijalnim problemima i oni kojima su potrebna vrijednosna utemeljenja za presude, u ovoj će knjizi naći dragocjena štiva.

Gojko Bežovan

GOSPODARSKO-SOCIJALNI IZAZOVI U TRANZICIJSKIM ZEMLJAMA

Stjepan Baloban (ur.)

Zagreb, Institut društvenih znanosti
Ivo Pilar,
Centar za promicanje socijalnog nauka
Crkve, 2001.

U posljednjem desetljeću dvadesetog stoljeća dogodile su se značajne promjene u političkoj i gospodarskoj sferi koje su obilježene, s jedne strane, propašću *socijalističko-komunističkih* društvenih uređenja, a s druge strane, ubrzanom procesom *globalizacije* koja na nov način, u novim društveno-političkim uvjetima, određuje pravce razvoja društava i ekonomije, i to kako na globalnoj tako i na partikularnoj razini. Brojne su se zemlje našle u potpuno novom okruženju, s novim, često oprečnim zahtjevima. U tako burnim periodima najteže je bilo onima koji su najmanje bili "spremni za utrku", a u tu kategoriju svakako spadaju zemlje bivših socijalističkih sustava. U stručnoj literaturi te zemlje uobičajeno nazivaju i *zemlje u tranziciji* ili *zemlje u transformaciji*. Oba pojma izazivaju mnoge dileme u autora koji se bave brojnim problemima vezanima uz zemlje bivšega socijalističkog uređenja. To se pokazalo i u Zagrebu gdje je od 20. do 23. veljače 2001. godine održan *simpozij socijalnih etičara na temu Gospodarstvo i politika s posebnim osvrtom na tranzicijske zemlje*. Radovi s toga simpozija objavljeni su u zborniku: *Gospodarsko-socijalni izazovi u tranzicijskim zemljama*. Zbornik je grafički dobro opremljen, a sadrži šest radova tiskanih na hrvatskom i njemačkom jeziku.

Johannes M. Schnerrer, u svome radu pod naslovom *Tranzicijske demokracije i Europa: gospodarsko-politički aspekti na temelju promjene sustava i mentaliteta*, naglašava da je u socijalističkim zemljama *marksizam* bio preuzeo ulogu religije (str. 25), te da se srušio kad je izgubio svoj najvažniji oslonac – *totalitarizam* (str. 26). Bitnu ulogu u obratu '89. imali su intelektualci kao glasnogovornici *antipolitičke*, te voditelji oporbe kroz koju se kristalizira *paralelni polis*.

S obzirom na tranziciju, Schnerrer smatra da je svaki slučaj tranzicije poseban proces na koji utječe mnoštvo pojedinačnih čimbenika. Pritom ističe dvije tranzicijske političke strategije: *holističku* zvanu *Big Bang*, i *postupnu, korak po korak*, zvanu *Sequencing* (str. 30). Ključnu ulogu u tranzicijskom procesu vidi u *medijima* i *pravnom sustavu*. Pravni je sustav ovdje mnogo manje efikasan nego u zapadnim društvima, što usporava i otežava tranziciju te dovodi do situacije u kojoj oblikovanje novih i održanje starih interesnih skupina može dovesti do trajnog pregovaračkog procesa, s krajnje neizvjesnim ishodom. Pritom ukazuje i na stanje *beznadnosti* u društvima u tranziciji, u kojima paralelno egzistiraju proturječni sustavi vrijednosti, što autora navodi na povezivanje ovih društava s postmodernom (str. 45). Uz to hipostazira nekoliko *idealtipova* reakcija na tranzicijsku situaciju: 1. *inovatori* – korištenje situacije u vlastitu korist; 2. *uzmicatelji* – ne snalaze se više u novim društvenim prilikama; 3. *ritualisti* – usprkos promjenama ustraju na prethodnim obrascima ponašanja; 4. *akcionisti* – prihvaćaju promjene kao i inovatori ali, za razliku od njih, djeluju u smjeru općeg dobra; 5. *konzervativci* – kritički nastrojeni ali gaje nadu (str. 42–44).

Autor naglašava da, pored prisutnih strukturalnih promjena, treba imati na umu i mentalitet građana koji se mijenja daleko sporije. Kao glavne dobitnike u obratu vidi *stare partijske elite*, jer su pripadnici tih elita upravo najbolji poznavatelji sustava koji se transformira (str. 46). Na kraju zaključuje da zbog mnogih razloga tranzicijskim demokracijama predstoji još dugačak put na putu u Europu.

Đuro Njavro i Valerija Botrić u članku pod naslovom *Gospodarstvo i politika u Hrvatskoj*, osvrću se na probleme što su u hrvatskom gospodarstvu prisutni već duži niz godina. Smatraju da je u usporedbi s ostalim tranzicijskim zemljama Hrvatska bila u nešto povoljnijem položaju, jer je u svoj gospodarski sustav bila već ranije implementirala neke elemente tržišta. No otežavajuća okolnost za Hrvatsku bio je rat, koji je otpočeo paralelno s tranzicijom. Autori navode sljedeće strateške razvojne ciljeve Hrvatske: *ostvarivanje visokog stupnja blagostanja svih građana Hrvatske, ostvarivanje pravedne socijalne države i novoga hrvatskog društva, očuvanje mira i nacionalne sigurnosti, te uključivanje u globalne i regionalne integracije* (str. 58–59). Za razvoj Hrvatske smatraju

potrebni da se ubuduće posebna pozornost posveti *visokom obrazovanju kako bi se postigla veća fleksibilnost radne snage*. Tu posebno naglašavaju potrebu jasnog razlikovanja između *specijalističkih i znanstvenih studija* (str. 64).

Potrebni smatraju smanjivanje poreznih opterećenja, a pretpostavka za to jest reforma *mirovinskog i zdravstvenog osiguranja*, te ostalih vrsta *javnih izdataka* (str. 67). Kada govore o *socijalnoj državi*, autori naglašavaju da nje ne može biti bez *razvijenoga gospodarstva* i jasne *strategije gospodarskog razvitka* (str. 68). Temeljni problem u razvoju hrvatskoga gospodarstva vide u niskoj stopi *nacionalne štednje*, od 16% *BDP-a*, a ona bi se trebala povisiti na 25%, kako bismo dostigli željenu stopu razvitka (str. 69). Za postizanje *socijalne stabilnosti i mira* kao prikladno sredstvo predlažu mehanizam *socijalnog partnerstva* (str. 75). Na kraju svoga rada Njavro i Botrić zaključuju da je hrvatsko gospodarstvo naslijedilo mnoge gospodarske probleme iz prošlosti. Stoga smatraju da u Hrvatskoj ubuduće treba sustavno ulagati u podizanje razine znanja i vještina mladih ljudi, poticati domaću štednju, izvoz, inozemna ulaganja, poduzetništvo, uz održanje ravnoteže između osobne odgovornosti i snošenja rizika, te solidarnosti zajednice. Također smatraju da *politiku i gospodarstvo* treba graditi kao *etičnu djelatnost u služenju općem dobru*, te ustrajno graditi *socijalni dijalog i socijalni mir kao ambijent za svaki drugi napredak zajednice i obitelji* (str. 77).

U članku pod naslovom *Privatizacija pred očima hrvatske javnosti*, Vlado Šakić analizira obaviještenost građana Hrvatske o privatizaciji, te njihovo sudjelovanje u njoj; analizira i stavove javnog mnijenja o socijalnoj pravednosti i etičnosti procesa privatizacije, te uspoređuje stavove javnog mnijenja i pisanje tiska o privatizaciji.

Prema provedenoj analizi, Šakić zapaža da većina građana Hrvatske nije bila adekvatno informirana o privatizaciji, a svega njih 10%, na neki je način sudjelovalo u procesu privatizacije (str. 89). Hrvatski građani pokazuju opće nezadovoljstvo privatizacijom, za koju smatraju da je morala biti provedena po modelu u kojemu bi sudjelovali svi radnici i građani, a ne samo manjinske upravljačko-političke elite (str. 92).

Analizom tiska došlo se do spoznaje da je opći stav tiska prema privatizaciji pretežno ne-

utralan, te da je nešto negativniji u tjednicima nego u dnevnim listovima. Najnegativniji stav prema privatizaciji imao je *Feral Tribune*, dok *Nedjeljna Dalmacija* i *Globus* pokazuju neutralan stav (str. 98). Autor zaključuje da su prema privatizaciji daleko kritičniji bili građani nego tisak. A paradoksalno je da je najusklađeniji s javnošću bio tjednik *Feral Tribune*, kojemu građani najmanje vjeruju (str. 99). Šakić smatra da su hrvatski tisak i hrvatski političari pokazali da malo razumiju sustav vrijednosti hrvatskih građana, posebno njihovu sklonost solidarnosti i socijalnoj pravednosti (str. 100). Na kraju zaključuje da je privatizacija u Hrvatskoj imala nekoliko posebnosti, a prije svega da je provedena u ratnim uvjetima, koje je pratila humanitarna katastrofa, što je izazvalo efekt *socijalnog i etičkog kontrasta* (str. 102).

Valentin Zsifkovits iz Graza, u članku pod naslovom *Globalizacija i etika*, analizira proces globalizacije i njegov utjecaj na zemlje u tranziciji. Na početku svoje analize Zsifkovits određuje pojam globalizacije, budući da se on radi u različitim značenjima. Pritom drži da globalizacija nije proces koji bi imao samo pozitivne ili samo negativne učinke. Kao ozbiljan gremij koji je negativno prosudio globalizaciju naznačuje Opće zasjedanje Ekumenskog vijeća crkava koje je na svome Osmom općem zasjedanju od 3.–14. prosinca 1998. u Harariju (Zimbabve), usvojilo dokument u kojemu upozorava da ključne odluke u svijetu *donosi 30 zemalja i 60 velikih tvrtki* (str. 111). Također je upozoreno da se razvijene zemlje ponašaju protekcionistički, te da se veći dio obrtja kapitala svodi na financijske spekulacije, koje dovode do sloma pojedinih tržišta. Zsifkovits smatra da je potrebno usmjeriti globalizaciju prema međunarodnom općem dobru, i to kroz smanjenje *tamnih sjena globalizacije*, vodeći računa o siromašnim i slabima, te uvođenjem odgovarajućeg globalnog poretka, a pretpostavka bi mu morala biti usvajanje *globalne etike, etosa* (str. 114).

Globalni problemi zahtijevaju globalne ustanove (str. 117). U tom smislu naglašava ulogu medija kao kontrolora procesa globalizacije, ali postavlja i pitanje tko kontrolira kontrolore (str. 118)? Smatra da je lakše osnovati funkcionalne regionalno-globalne ustanove (EU), nego univerzalno-globalne. Za uspjeh globalizacije važnom vidi ravnotežu između globalizacije i regionalizacije, i u tom kontekstu sagleda-

va značenje pronadenoga mjesta svake tranzicijske zemlje u EU.

Marijan Valković raspravlja o *Značenju socijalnog nauka Crkve u tranzicijskim zemljama*. Profesor Valković je surađivao u pripremi i stručnoj lekturi cijeloga zbornika. No, nažalost, nije doživio njegovo izdavanje; preminuo je 3. prosinca 2000. godine, a ovaj je zbornik bio jedan od posljednjih projekata na kojemu je radio.

U svome prilogu Valković polazi od empirijske analize vjerske i moralne situacije u tranzicijskim zemljama, naglašavajući da su analize iz perspektive socijalnog nauka Crkve još uvijek na početku (str. 127). Smatra da se u tranzicijskim zemljama o socijalnom nauku Crkve govori načelno, držeći se dokumenata, bez dubljeg poniranja u problematiku nastalu u novim socijalno-političkim prilikama.

Valković smatra da "humanizam kršćanske provenijencije ima najbolje izgleda za budućnost", no on ga vidi u "obrani". Prema njemu, ostaci socijalističkog svjetonazora radije prihvaćaju postmodernistički *anything goes* i neopozitivizam, nego antropologiju kršćanske provenijencije, jer im nedostaje *personalistička komponenta* (str. 129). Po Valkoviću bi socijalni nauk Crkve u tranzicijskim zemljama trebao razvijati osobnost i društvenost, s naglaskom na vrijednost dostojanstva čovjeka kao osobe, te ljudskih prava, nasuprot isticanju povijesti, nacije i kolektivnih struktura (str. 130). S obzirom na razvitak civilnog društva, Valković naglašava da bi ubuduće glavni sugovornici Crkve trebali biti različiti pokreti, inicijative i organizacije koje se javljaju u civilnom društvu (str. 133). Uočava opasnost od mogućnosti da Crkva kao institucija ostane "pučka Crkva", te da preveliku težinu stavi na suradnju s političkim institucijama, a zanemarujući civilne pokrete. Smatra da je u socijalnom nauku Crkve nužno izgraditi smjernice za život vjernika u *sekulariziranom, pluralističkom i civilnom društvu* (str. 134).

S obzirom na stanje vrednota u društvu, Valković navodi Böckefördeovu tezu prema kojoj demokracija živi od vrijednosti koje pretpostavlja, ali ih sama ne stvara. Mnoge od tih vrijednosti izravno su kršćanske (str. 137). Smatra da društvu treba ponuditi kršćanske vrednote kao humanističke stavove prema transcenciji, ali ne u funkcionalnom obliku. S obzirom na razvoj socijalne etike, konstatira da crkvena

praksa i pastoral većinom razvijaju individualističku etiku, i tu vidi jedan od razloga razvoju deformacija u društvenom životu, npr. poput korupcije (str. 143). Posebno naglašava da za kršćane u tranzicijskim zemljama postoji opasnost da Crkva i vjernici, umjesto da ulažu napore u traženju odgovora na probleme što ih donosi novo vrijeme, izlaz traže u pronalazačnju "novog" neprijatelja, u tzv. *neoliberalizmu* i *potrošačkom društvu* (str. 146). Također prijeko potrebnim smatra podići razinu vjerske kulture vjernika, kako bi mogli živjeti socijalni nauk Crkve *in directo* i prenositi ga širem društvu (str. 147).

Socijalna sigurnost u Hrvatskoj između politike i gospodarstva prilog je Vlade Puljiza. U prvom dijelu rada Puljiz naznačuje razliku između *socijalnog osiguranja* i *socijalne sigurnosti*, te ističe tri osnovne kategorije prava što su se razvila u zapadnim društvima: *građanska, politička* i *socijalna prava* (str. 159).

U socijalističkim društvima bila su razvijena upravo *socijalna prava*, mnogo više nego *građanska* i *politička*. U zapadnim društvima, socijalna su prava bila razvijena unutar socijalne države, koja je zapala u krizu. Razne promjene što su se zbile u protekla tri desetljeća, a posebno intenziviranje procesa globalizacije, dovele su do potrebe za izgradnjom *kompetitivne države*, sposobne za *međunarodnu tržišnu utakmicu*. To podrazumijeva sve veće upućivanje građana na *vlastite resurse* i *resurse civilnoga društva* (str. 161). S obzirom na bivše socijalističke zemlje, autor zaključuje da se u novo društvo ne može dospjeti *velikim skokom*, već postepenim svladavanjem prepreka na putu ka *liberalizaciji, privatizaciji* i *izgradnji tržišnih institucija* (str. 162).

Što se tiče Hrvatske, ona se donekle razlikovala od ostalih socijalističkih zemalja, budući da je bila otvorenija prema Zapadu te da je u svome gospodarstvu imala i elemente tržišnog gospodarstva. No Hrvatska je u svom postkomunističkom razvoju bila hendikepirana ratnim razaranjima na prostorima bivše Jugoslavije. Tijekom Domovinskoga rata ostvarena je u Hrvatskoj visoka socijalna kohezija. No tijekom toga rata odvijala se i pretvorba u privatizacija. Velik problem hrvatskoga društva Puljiz vidi u tome što se nova vlasnička elita nije uspjela *legitimacijski učvrstiti unutar hrvatskog društva* (str. 166).

Nadalje, tu je i velik broj nezaposlenih, posebice u kontingentu mladih ljudi. "Arhimedo-

vu točku" s koje je moguće pokrenuti gospodarski i socijalni oporavak, vidi u zapošljavanju, posebice u zapošljavanju mladih ljudi.

S obzirom na socijalnu sigurnost, pred Hrvatskom stoji nekoliko mogućnosti: a) održanje sadašnje strukture i njezina postupna prilagodba; b) privatizacija socijalne sigurnosti; c) smanjivanje državne intervencije uz poticanje razvoja organizacija civilnoga društva (str. 170). Smatra da u narednom razdoblju treba očekivati snaženje nekih potisnutih načela, poput *supsidijarnosti*, što znači povećanje uloge *obitelji, lokalne zajednice* i *drugih organizacija u socijalnoj domeni* (str. 170). Rat je pokazao da je obitelj u Hrvatskoj još uvijek jaka zajednica. Uz nju su se tijekom rata afirmirale i neke *humanitarne organizacije, te katolički Caritas* (str. 171). Na tim temeljima moguće je graditi novi model socijalne sigurnosti. No za uspjeh programa socijalnih reformi neće biti dovoljne samo *proklamacije Vlade*, već će biti nužno strpljivo *graditi nacionalni konsenzus* oko tih temeljnih društvenih pitanja (str. 171).

Gordan Črpić

SOCIAL POLICY

John Baldock, Nick Manning,
Stewart Miller i Sarah Vickerstaff (eds.)

Oxford: Oxford University Press, 1999.

Već duži niz godina u Velikoj Britaniji, pa i u svijetu, nedostaje jasno napisan i razumljiv udžbenik socijalne politike, kao pomagalo studentima socijalnog rada, ekonomije, sociologije, prava i drugih društvenih znanosti, ali i osobama koje se bave socijalnom politikom. Nedavno je Oxford University Press riješio taj nedostatak izdavanjem knjige *Social Policy* (Socijalna politika), čiji su urednici John Baldock, Nick Manning, Stewart Miller i Sarah Vickerstaff. Urednici su više nego uspješno ostvarili postavljenu zadaću, objašnjavajući sva važnija područja socijalne politike u širem smislu. Sva-